

MARTTI HÄIKIÖ

Tyhjää kielipeliä

Dosentti Martti Häikiö kritisoi keskustelupuheenvuorossaan professori Jorma Kalelan kirjassa *Historiantutkimus ja historia esitetämiä näkemyksiä*.

■ ”Ennen kuin opiskelet historiaa, tutustu historiankirjoittajaan.” Turun yliopiston poliittisen historian professori Jorma Kalela lainaa jälleen kerran toista oppi-isäänsä englantilaista E. H. Carria, joka piti suomeksi-kin julkaistut luentonsa ”Mitä historia on?” (1963) vastatakseen Venäjän vallankumouksesta kirjoittamansa teoksen herättämään kritiikkiin.

Kalela ei kuitenkaan erittele Carrin tutkijanuraa tai kuvaa hänen teostensa herättämää väittelyä eli sijoita edellä olevaa maksimia aikaansa ja kulttuuriinsa, vaikka kulttuurisidonaisuus on yksi Kalelan metodopin ydinkäsitteitä. Yhtä vähän hän analysoi toisen kotijumalansa Pentti Renvallin tai muiden, monien kymmenien metodista kirjoittaneiden tutkijoiden irtositaattien taustojen ja yhteyksien mahdollista vaikutusta niiden merkityksiin.

Lyhyttä Weimarin kävelyä lukuun ottamatta Kalela ei anna kulttuurihistorian häiritä sanailuaan. Hän ei myöskään avaa omaa menneisyyttään tai sisintään käsitystensä selityspäruustaksi kuin muutamalla viitauksella siihen, miten hän Paperiliitossa oppi arvostamaan asiakasnäkökulmaa. Miten Kalelan sitten voisi sijoittaa suomalaisen taustaan?

Lähtökohdaksi voisi ottaa lainauksen Kalelan teoksen luvusta ”Tutkimuspolitiikan väistämättömyys”, jossa hän kehottaa tutkijaa kysymään ”Mitä tietoa oikeastaan olen arvioimassa uudelleen?": ”Johdatukseksi voi tarkastella kuvitteellista valintatilannetta. Siinä Suomen 1930-luvusta kiinnostuneen tutkijan olisi päätettävä, tutkiako ’ensimmäisen (1937–1939) punamultahallituksen politiikkaa’ vai ’kolmekymmentäluvun työläisperheen patriarkalismia’.”

Kalela ei edes vihjaa, että tuon punamultahallituksen pääministeri oli hänen isoisänsä A. K. Cajander, edistysmielinen porvaripoliitikko ja metsätieteen tutkija. Ei hän kerro käsitteen ”punamulta” paluusta Suomen politiikan valtavirraksi vuoden 1966 vaalien jälkeen. Eikä sitä, mitä TPSL:n tai SDP:n tai marxilaisuuden suuntaa hän itse on eri vaiheissa kannattanut tai miten ja miksi hän johdatti opetuslapsensa Itä-Saksan historiaoppiin 1970-luvulla.

Mutta esimerkin valinta kertoo epäsuorasti Kalelan henkilöhistoriasta. Hänelle 1930-luvun lopun punamultahallitus ja työläisperheen patriarkalismi ovat ainakin joskus olleet tärkeitä historian valtavirtoja.

Kalelan kirjassa on pieniä viitteitä siitä, että hän on lähdössä matkalle omien juuriensa etsintään. Hän ei ole likikään yhtä pitkällä kuin ikätoveri Pentti Linkola, yliopiston rehtorin kalastajapoika, joka on äskettäin ”löytänyt” omat sivistyneistöjuurensa ja jopa omia luonteenpiirteitään ”Eino verisenä” tunnetusta sedästään, oikeistoaktiivismin voimahahmosta Eino Suolahdesta (Hiidenkivi 1/2000).

Kalelan metodioppi on eräänlainen kielipelin ja tutkijantyöstä kummunneiden havaintojen ja kokemusten sekoitus. Parasta ovat tutkijantyön joidenkin perusvaiheiden problematisointi ja heikointa omatekoisten käsitteiden kehittäminen loputtoman sitatologian suossa. Paikoin lukukokemus tuo mieleen Riitta Nelimarkan taideväitöskirjan, jossa tekijä pohtii oman sielunvaelluksensa kehitysvaiheita, mutta sillä erotuksella, että Nelimarkka ei ole tosissaan.

Ajoittain tekijä on lupaavasti tekemässä paluuta Rankeen ja jättämäisillään hyvästit historianfilosofialle: ”Tänään uskon ammatikuntani itseymmärryksen vain voittavan, jos jätämme filosofien tehtäväksi pohtia, kuinka kestävä tuo oletus ’historian liikkeestä’ on.” Ehkä jonkinlaisena pohjavirtana teoksessa kulkee Kalelan usko ja epäusko edistykseen historiassa.

Kysymys- ja huutomerkkien lisäksi Kalelan teksti herättää hänen toivomaansa keskustelua eli halua kommentoida. Esimerkeinä arkipäivän historiankirjoittajalle haas-

tavista käsitteistä, joita Kalela ei lainkaan pohdi, haluaisin nostaa esiin ”paikan” eli etäisyyden merkityksen muuttumisen historiassa. Sata vuotta sitten Juvan Koikkalan kylällä asuva ihminen oli fyysisesti kauempana kirkonkylästä kuin hän on tänä päivänä Helsingistä, koska liikenneyhteydet ovat nopeutuneet. Hän on puhelimen, radion ja television ansiosta reaaliaikaisessa yhteydessä maailmaan tavalla, joka on ennen kokematon. Kalelalta ei saa johtoa pohdintaan, mitä peruuttamattomasti historian kokemista muuttavat teknologiset innovaatiot merkitsevät Savon historian kirjoittajalle?

Toinen käsite, jota olen viime vuodet pohtinut, on deregulaatio, joka avasi maailman telemarkkinat ja loi kolmannen teollisen vallankumouksen. Mistä tällaisen ”paradigman muutokset” tai epäjatkuvuudet tulevat? Mikä ”ajan henki” niitä levittää eri puolille maailmaa? Liikuttaako politiikka taloutta, vain päinvastoin innovaatiot yhteiskuntaa politiikan jäädessä enintään jarrumiehen rooliin? Tällaisiin pohdintoihin ei Kalelan kirjasta saa mitään apua.

Kalelan teoksen vaikeaselkoisuus johtuu osin siitä, että kirjoittajan ajattelu ei ole selkeää, mutta myös siitä, että hän ei kykene esittämään asiaansa ymmärrettävästi. Rohkenen sanoa näin, sillä olen parhaani mukaan – tosin etäisyyttä pitäen – yrittänyt ymmärtää Kalelan ajatuksenjuoksua yli 30 vuotta. Jo varhain jouduin sanoutumaan siitä irti (”Eräästä historian tutkimisen perusedellytyksestä”, HAik 1/1973). Se, että uudelleen joudun panemaan eriävän mielipiteeni pöytäkirjaan Kalelan osalta, johtuu ilmeisesti jostakin traumasta, jonka hän sai aikaan varhaisten opiskeluvuosieni ainoana poliittisen historian assistenttina ja omien näkemystensä häikäilemättömänä jyrääjänä ja tiedepoliittisena vallankäyttäjänä.

Toivoisin, että Kalela lopultakin palaisi kirjoittamaan historiaa ja jättäisi filosofoinnin ammattimiehille, sillä tämänkaltaisten kirjojen vaikutus nuorisoon on enemmän sekoittava kuin heitä tutkijantiellä eteenpäin auttava. Historiaa liikuttavissa voimissa olisi paljonkin pohdittavaa. ■